

הרב יהושע מגנס

ר"מ בישיבת מרכז הרב

## בדין אכלן רצופות

דף כט ע"א

אמר רב הונא שלש שנים שאמרו הוא שאכלן רצופות מאי קמ"ל תנינא חזקתן שלש שנים מיום ליום מהו דתימא מיום ליום לאפוקי מקוטעות ולעולם אפילו מפחרות קמ"ל אמר רב חמא ומודי רב הונא באתרי דמוברי באגי פשיטא לא צריכא דאיכא דמובר ואיכא דלא מובר והאי גברא מוברה מהו דתימא א"ל אם איתא דדידך הואי איבעי לך למיזרעה קמ"ל דאמר ליה חדא ארעא בכוליה באגא לא מצינא לינטר ואי נמי בהכי ניהא לי דעבדא טפי ע"כ.

א. הראשונים נחלקו בדעת רב הונא. הרשב"ם כתב: שאכלן רצופות אבל אם הניחה שנה שניה ואחר כך אכלה שתי שנים שלישית ורביעית מצי אמר בעל השדה האי דלא מחאי לך היינו משום דאוברת לה שנה שניה דגלית אדעתך דלאו דידך הואי והלכך לא זרעת אותה. ע"כ. הדגש בדברי הרשב"ם הוא דהוברה הואי גלי דעתיה דלאו דידיה הוא.

וכן לקמן בד"ה ליליא, כתב הרשב"ם: ... ואם איתא לדרב הונא הא מצי איך למיטען אני ראיתי שלא היית דר בלילות ולכך לא חשתי למחות דגלית אדעתך דלאו דידך הואי ואמאי הואי חזקה. ע"כ.

ב. לעומת זאת כתב הנמוק"י בדעת רב הונא: שאם אכל שנה ועשאה ניר שניה לא עלתה לו חזקה, ואפילו שאכלה ג' שנים שלמות כיון שאינם רצופות דהא מצי טעין המערער כיון שלא זרעת שנה פלונית הייתי סבור שאין דעתך להחזיק בה הלכך לא היה לי למחות. ע"כ.

כשנדייק בדברי הנמוק"י נראה שאינו סובר סברת הרשב"ם דהמערער יטען שהיה גילוי דעת של המחזיק דאינה שלו. אלא מספיק שאין כאן מעשה חזקה ולא היה צריך למחות. ובפשטות דברי הרשב"ם צריכים ביאור, מדוע צריך לומר שהיה גילוי דעת וכו', ולא נסתפק בכך שלא היה כאן חזקה שחייבה במחאה, וכדברי הנמוק"י.

ג. ונראה שצריך לפרש על פי מחלוקתם גם את השו"ט בדברי רב חמא: אמר רב חמא ומודי רב הונא באתרי דמוברי באגי. פשיטא וכו'. ע"כ. וצריך ביאור מדוע דין זה פשוט

ומובן לדעת רב הונא. הרי רב הונא רק אמר שאם החזיק ג' שנים שאינן רצופות לא היא חזקה. מנלן דדין זה משתנה באתרא דמוברי באגי.

והנמוק"י פירש: פשיטא. דאל"כ לא יזכה בחזקה באותו מקום כיון שמנהגם כן. ע"כ. ביאור "פשיטא" לנמוק"י אינו דפשיטא מדברי רב הונא עצמו, אלא דפשיטא מסברא חיצונה, דאי נימא אין חזקה בכה"ג תו ליכא חזקה כלל באתרא דמוברי באגי, וזה אינו.

אמנם לפי הרשב"ם ניחא טפי קושית הגמ' פשיטא, שאם סברת רב הונא היא שאם לא זרע גלי דעתיה דלאו דידיה הוא, ליכא למימר הכי אלא באתרא דלא מוברי באגי, אבל באתרא דמוברי באגי, לא שייך למימר דגלי דעתיה דלאו דידיה הוא, שהרי הוא עושה ככל העולם.

ד. יוצא מהנ"ל שהנמוק"י פירש את דברי רב הונא כפשוטם, דאם לא אכלן רצופות אין מעשה חזקה, וקושית הגמ' פשיטא הנמוק"י פירש דהיא מסברא חיצונה דאל"כ ליכא כלל חזקה באתרא דמוברי באגי. ואילו הרשב"ם פירש את דברי רב הונא דאם לא אכלן רצופות לא רק שאין מעשה חזקה, אדרבה, הוא גילה בדעתו שאינו שלו. וקושית הגמ' פשיטא הרשב"ם פירש כפשוטו, שמדברי רב הונא עצמו הדברים מוכחים, דבאתרא דמוברי באגי לא שייך לומר דגלי דעתיה דלאו דידיה הוא.

ה. ונראה ששורש המחלוקת בין הנמוק"י ובין הרשב"ם הוא בהמשך הסוגיא: לא צריכא דאיכא דמובר ואיכא דלא מובר והאי גברא מוברה. מ"ד מא"ל אם איתא דדידך הואי איבעי לך למיזרעה קמ"ל דאמר ליה חדא ארעא בכוליה באגא לא מצינא לינטור אי נמי בהכי ניחא לי דעבדא טפי. ע"כ. הרשב"ם מבאר שהגמ' מחדשת שאם השדה היה של המחזיק, הוא היה עושה הכל כדי להחזיק מיד. וכיון שלא זרע, גילה בדעתו דלאו דידיה הוא. ואילו הנמוק"י מבאר אם איתא דדידך הוא ורצית להחזיק ולא לשמור על השטר, היה לך לזרוע. וכיון שלא זרעת, הפסדת. ועיי' מה שנכתוב בזה בהמשך.

ו. ונראה שיש נפק"מ להלכה בין שיטת הרשב"ם ובין שיטת הנמוק"י.

כתב השו"ע (סי' קמ"א סעי' ד'): אכלה שלש שנים רצופות, באתרא דמוברי, יש מי שאומר דהוי חזקה, ויש מי שאומר שאינה חזקה. ע"כ.

וכתב שם הגר"א (אות י"א): יש מי שאומר דאל"כ לא שייך מודה רב הונא דכאן אדרבה אין מועיל רצופות. ע"כ. ושם באות י"ב כתב הגר"א: וס' ראשונה מוכיח מן המקשה דס"ל דמייירי באתרא דכלהו מוברי. ע"כ. נמצא דמ"ד אכלן רצופות באתרא דכו"ע מוברי היא חזקה למד כן מהמקשן שהבין שרב הונא איירי בכה"ג ומודה דגם אכלן מפוזרות מועיל. ומשמע דאכלן רצופות נמי מועיל.

ואילו על מ"ד אכלן רצופות באתרא דמוברי לא הויה חזקה כתב הגר"א (אות י"ב): ויש מי שאומר. כמ"ש שם כ"ח ב' ה"ד דקדיח וכו'. ומ"ש ומודי רב הונא לפימ"ש ל"צ דאיכא דמוברי וכו' ושם ודאי דמועיל רצופות כמ"ש איבעי לך למיזרעא וכו'. ע"כ.

מבואר מדברי הגר"א דהפוסקים נחלקו אם ניתן לדייק מההו"א של הגמ' דמודה רב הונא באתרא דכו"ע מוברי דאכלן רצופות נמי מועיל. וצ"ב במה נחלקו.

ז. והנה, כבר הבאנו את ביאור הנמוק"י לקושית הגמ' פשיטא: דאל"כ לא יזכה בחזקה באותו מקום כיון שמנהגם כן. ע"כ. ומפורש בדבריו דאכלן רצופות לא מועיל.

אך ז"א, די"ל דכוונת הגמ' דאי אכלן מפוזרות לא מועיל באתרא דכולי מוברי, כ"ש דאכלן רצופות לא יועיל. ועל כרחך דאכלן מפוזרות מועיל, דאל"כ ליכא כלל חזקה. אך לפי האמת דאכלן מפוזרות מועיל, י"ל דגם אכלן רצופות מועיל, ועל כך קאמר שפיר פשיטא דמודה רב הונא. וצ"ע.

אך בכל זאת יש לומר דכבר אין ראייה לכך דאכלן רצופות מועיל. דיש לומר דאמנם בהו"א הגמ' הבינה דרב חמא איירי באתרא דכולי מוברי. ואכלן רצופות לא מועיל. והגמ' יכלה להקשות על רב חמא דלא שייך למימר מודה רב הונא, כי אכלן רצופות לא מועיל הכא. אלא דעדיפא מיניה מקשה, דדין זה דאכלן מפוזרות מועיל אינו חידוש גם ללא דיוק בדברי רב הונא, דאל"כ ליכא כלל חזקה באתרא דכו"ע מוברי באגא.

כל זה אליבא דנמוק"י. אך אליבא דרשב"ם, דקושית הגמ' היא דפשיטא דרב הונא מודה באתרא דכו"ע מוברי באגא דליכא גילוי דעתא וכו', וכנ"ל, שפיר קשיא כדברי הגר"א מה שייך למימר דפשיטא דרב הונא מודה, הרי אכלן רצופות בכה"ג לא הויה חזקה. וע"כ דגם אכלן רצופות מועיל.

נמצא דהמחלוקת בין הפוסקים באכלן רצופות באתרא דכו"ע מוברי תלויה במחלוקת הנמוק"י והרשב"ם בביאור קושית הגמ' פשיטא.

ח. והנה, בעיקר המחלוקת בין הפוסקים אי אכלן רצופות באתרא דמוברי באגא, נראה לומר שנחלקו בגדר חזקה, אי הוי מעשה בעלות או אכילת פירות גרידא. אי נימא דחזקה הוי אכילת פירות, גם באכלן רצופות הויה שפיר חזקה. אך אי נימא דמעשה והתנהגות של בעלים הויה חזקה, אי אכלן רצופות בדוכתא דכו"ע אכלן מפוזרות, אין זה מעשה בעלות, ולא הויה חזקה.

ט. ונראה שאפשר לדון עפ"י סברות אלו בכמה מחלוקות ראשונים.

הרמב"ם כתב ופ"א מהלכות מכירה הלט"ו: היתה הקרקע צחיח סלע שאין בה לא גדר ולא פרצה, ואינה בת זריעה, הרי החזקה שקונה אותה שטיחת פירות או העמדת בהמה שם וכיוצא בזה משאר התשמיש. ע"כ. והשיג על כך הראב"ד: היתה הקרקע צחיח וכו'.

א"א הא מילתא לא מיחורא דהא חזקה אכילת פירות היא ואכילת פירות לא מהני אלא כנגד טענה אבל למיקנא בה ארעא לא קני אלא מידי דמהניא לארעא כעין נעל וגדר. עכ"ל.

ונראה שנחלקו בנ"ל. הרמב"ם סובר דמעשה חזקה הוא מעשה בעלות. וכיון דבסלע שטיחת פירות או העמדת בהמה היא חזקה, על כרחך דבכה"ג איכא מעשה בעלות. וכיון דהוי מעשה בעלות, זה מועיל גם לקנין. מה שאין כן לשיטת הראב"ד דמעשה חזקה היא אכילת פירות. ועל כן, שטיחת פירות והעמדת בהמה מועילה דוקא לחזקת ג' שנים, אך לא לקנין חזקה.

ועיי"ש בהרב המגיד הל' ט"ו-ט"ז. ואפשר לומר על פי דבריו עוד דגם הראב"ד ס"ל דחזקת ג' שנים הוי במעשה בעלים. אלא דס"ל להראב"ד דקנין חזקה בעי דוקא המועיל לקרקע. ודו"ק.

י. ועוד נראה, דבריש פירקין נחלקו הרשב"א והתו' בדין חזקת ג' שנים מיום ליום. התו' סוברים דניכוש השדה ותיקונו לא היא חזקה בשום אופן, משום דהוי כניר דלא היא חזקה. ואילו הרשב"א ס"ל דבשדה דאוכל את כל הפירות, גם ניכוש ושאר תיקוני שדה היא חזקה.

ונראה דנחלקו בנ"ל. התו' סוברים דדוקא אכילת פירות ממש היא חזקה. אבל כל תיקוני השדה, אף שבסוף מביאים גם לידי אכילת פירות, לא הוה חזקה. ואילו הרשב"א סובר דכל דנוהג כבעלים היא חזקה. גם אם לא אכל כל הזמן פירות. אלא שאם לא אכל פירות כלל, אף אם נהג כבעלים, כגון ניר, לא הוי חזקה, דאיכא למימר כל שיבא דכרבא ניעול בה.

יא. והנה, כבר בארנו לעיל (אות ה') דמחלוקת הרשב"ם והנמוק"י תלויה בביאור ההו"א של הגמ': מ"ד מא"ל אם איתא דידך הואי איבעי לך למיזרעה. שלפי הרשב"ם הביאור הוא דכל שהשדה שלו היה עליו חובה לזרוע. וכיון דלא זרע, גילה שאינה שלו. ואילו הנמוק"י מבאר שהיה יכול לזרוע ולקבוע את חזקתו. וכיון שלא עשה כן הפסיד. אך אין גילוי דעת שאינה שלו.

וניחזי אנו, אי נימא דעיקר מעשה חזקה הוא ההחזקה כבעלים, באתרא דאיכא דמוברי אין כל סתירה לבעלותו על השדה על ידי שמוביר. ועל כרחך שאין למערער טענה שהמחזיק לא החזיק כבעלים, וגילה בדעתו שאינו רוצה להחזיק. כי מעשה חזקה זהה למעשה של בעלים, ובמקום זה ישנם בעלים שאינם זורעים. ואינו יכול לטעון אלא שסוף סוף לא ראה מעשה חזקה, ועל כן לא היה עליו לערער.

אך אי עיקר החזקה הוא אכילת פירות, גם אם המחזיק נהג כבעלים, אם לא אכל פירות אין בזה מעשה חזקה. וכמו שכתבו התו' בריש פירקין דניר לא הוי חזקה גם במקום שלבסוף אוכל פירות. ואם כן, אין זה מעלה או מוריד שבכך שלא אכל אין

סתירה לבעלי שדות אחרים המניחים את שדותיהם בור שנה אחת. ובכל אופן היתה לו למחזיק בשדה אפשרות להחזיק על ידי אכילת פירות. וכיון שלא עשה כן, איכא גילוי דעת שאינו רוצה להחזיק בשדה.

ולפי<sup>ז</sup> נמצינו למדים שהמחלוקת בין הרשב"ם ובין הנמוק"י בביאור דעת רב הונא תלויה בסברות של חזקה, אי הוי מעשה בעלים או אכילת פירות. וזה מתאים למה שכתבנו לעיל שלשיטת הנמוק"י בביאור דברי הגמ' "פשיטא" אין ראייה שאכילה רצופה של ג' שנים תועיל באתרא דכולי מוברי. ואילו לרשב"ם שפיר כתב הגר"א שיש לחוכיה מדברי הגמ' "פשיטא" שאכילה רצופה של ג' שנים תועיל גם באתרא דכולי מוברי. והיינו לשיטתם, שהרשב"ם סובר שאכילת הפירות הוא עיקר החזקה, ואילו הנמוק"י סובר שמעשה בעלים הוא עיקר החזקה.

יב. והנה, זה לשון הטור (סי' קמ"א): כתב ה"ר ישעיה שאם אכלה ג' שנים רצופות באתרא דמוברי הוי חזקה דכ"ש דהוה ליה למחויי דלא מיתבר ארעיה ונראה דלא הוי חזקה דמצי מערער לומר גלית בדעתך שאינה שלך שעשית כמו גזלן ששומט ואוכל כל מה שיכול להוציא ממנה ואינו חושש לשנים הבאות מפני שידוע שלא תשאר בידו. ע"כ.

וניחזי אנן, דכבר בארנו דלפי הרשב"ם ההו"א של הגמ' דמעשה חזקה הוי אכילת פירות ועל כן היה צריך לאכול פירות כדי ליצור חזקה. ואם לא עשה כן, גילה בדעתו שאינו רוצה במעשה חזקה. ועל כך תי' הגמ' דאמר ליה חדא ארעא בכוליה באגא לא מצינא לינטור אי נמי בהכי ניחא לי דעבדא טפי. ע"כ. דהיינו דמחמת טענות אלו כבר אין גילוי דעת בכך שאינו אוכל פירות כל הג' שנים. וכל שאין גילוי דעת שאין המחזיק רוצה בחזקת ג' שנים, היה על המערער למחות. אך אין הגמ' דוחה לגמרי הסברא הקודמת שהיה יכול לאכול פירות וליצור על ידי כך מעשה חזקה.

וס"ל לה"ר ישעיה דאף למסקנת הגמ' דאכילת פירות כרוכה בהוצאות שמירה וכן השדה יעשה פחות פירות, בכל זאת אכילת פירות גם בכה"ג הויא חזקה. וע"כ דהוא משום דכ"ש דהו"ל למחויי דלא מיתבר שדהו. ואם כך דעת ה"ר ישעיה מוכחת בסברא. ומה באתרא דאיכא דמוברי ואיכא דזרעיה, אי אכלן רצופות אמרינן דהו"ל למחויי, ואכילת פירות ג' שנים הויא חזקה. ק"ו במקום איכא למיחש דמיתבר שדהו, כגון באתרא דכולי מוברי, דאמרינן ליה למערער דהו"ל למחויי.

יג. אמנם אפשר לומר שסברת הגמ' דחדא ארעא בכוליה באגא לא מצינא לינטור או בהכי ניחא לי דעבדא טפי אינה טענה מוחלטת ומחייבת, אלא תלויה היא בדעתו של המחזיק. ואם ברצונו אינו טוען טענה זו, וטוען דאדרבה בזרעית השדה ניחא לי טפי, גם אכילת פירות של ג' שנים רצופות הוי חזקה.

ויוצא מהסבר זה שני לימודים. האחד, שכבר אין ראייה לדברי ה"ר ישעיה שקיימת סברא דהו"ל למחויי כי היכי דלא מיתבר ארעיה. ויותר מכך נלמד מכאן לימוד נוסף,

דאי איכא סברא גמורה לא לזרוע, כגון באתרא דכולי מוברי, והמחזיק בכל זאת אכל פירות, לא הוי חזקה. ועל כרחך דהסברא הוא משום דאכילת פירות בכה"ג הוי גזילה. נמצא שמחלוקת הטור וה"ר ישעיה תלויה בביאור מסקנת הגמ'.

יד. כל זה לפירוש שפרשנו אליבא דרשב"ם בסוגיא. אבל לפי דברי הנמוק"י ההו"א של הגמ' היתה שהמערער סבר שאין כאן מעשה בעלים, כיון דלא נהנה מהשדה, ועל כן אין צריך לערער. ומסקנת הגמ' היא שבכל זאת היה על המערער לחשוש כיון דהוא טובת השדה, הן לענין שמירתה והן לענין הפירות הגדלים בה.

ועל פי זה נראה שסברות אלו של שמירת השדה ושל אכילת הפירות הן סברות מוחלטות, כמו שבארנו לעיל לשיטת ה"ר ישעיה. [אלא דהנמוק"י ס"ל דחזקה הוי מעשה בעלים, וכנ"ל, ועל כן לא שייך לומר דאכלן רצופות באתרא דכולי מוברי הוי חזקה. ועל פי זה יוצא שבין למה שפרשנו בנמוק"י שרק מעשה בעלים הוי חזקה, ובין למה שכתב הטור דאכלן רצופות באתרא דכולי מוברי, גם אם אכלן חמש שנים רצופות לא הוי חזקה. וכמו שכתב הגרע"א לקמן].

טו. ובדין הוביר באתרא דאיכא דמוביר כתב ההגהות מיימוניות (פי"ב הל"ד): פירש הרשב"ם ומיהו שנה שהובירה אינה עולה לחשבון שלש שני חזקה וצריך לשמור שטרו עד שילקוט תבואת שלש שנים. וכן ר"י. אבל בפראב"ן נמצא מוגה באתרא דמוברי באגי חזקה בשלש שנים אע"ג דלא אכלן כולן דהא אחזיק כדאחזקי אינשי בני המקום לכל תשמיש שיש לעשות באותן שלש שנים עשה בתוכה דשנת זריעה וזריעה ושנת ניר נרה והא דאמרין ניר לא הוי חזקה היינו באתרא דלא מוברי ופירוש הטעם כדי שלא תתן דבריד לשיעורין לפעמים שלש שנים ולפעמים שש שנים וסמך מצא לדבריו בשערי בינה של רב האי. ע"כ.

ביאור סברתו של הראב"ן נראה לומר דעיקר חזקה הוא מעשה בעלים. וכיון דבעלים מוברי, זה גופא הוי חזקה. ובדעת הרשב"ם יש לומר דאזיל לשיטתיה דחזקה הוי אכילת פירות. ועל כן פשוט הוא שהוברת השדה לא יהיה חזקה.

אבל גם בדעת הסוברים דעיקר החזקה הוא מעשה בעלים, יש לומר דהוברת השדה הוי חזקה. וכמו שהרשב"א סובר בריש פירקין שרק ניר עם אכילת פירות נחשב חזקה. אבל שנת ניר לבדה ודאי לא הויא חזקה. וכן יש לומר כאן, דאין ניר יכול להחשב חזקה ללא אכילת פירות.

ובדעת הראב"ן יש לומר דשאני הכא, שהפירות גדלים יותר בשנה הבאה מחמת הוברת השדה. ואם כן ס"ל לראב"ן שאכילת הפירות של שנה ג' הוי כאילו אכל פירות של ב' שנים, שהפירות גדלו יותר בשנה ג' מחמת עבודת השדה של שנת ההוברת. ודו"ק.